

Alkinek kedve tartja, jelenleg szinte egy Arthur Miller-életmű-keresztmetszetet tekinthet meg a magyar színpadokon. Játssza (a *Madách Kamará*) az első igazán sikeres drámáját — *Édes fiaim*, (1947). A *Vígben* az érett alkotói korszak egyik csúcsa, *Az ügynök halála* (1949) megy. Egerben a hosszú egyfelvonásos, a *Két hétfő emléke* (1955), a budapesti *Várszínházban* pedig a legújabb mű, a tévéjátékból átdolgozott *Játék az időért* (1981) most került műsorra.

Hogy Miller miért a legkedveltebb élő kortárs drámaíró e pillanatban a magyar színházakban (lekörözve hazai, szocialista vagy más nyugati szerzőket), azt csak sejteni lehet. *Két lehetőség ok:* mert kipróbált, megbízható színvonalú, mindig biztos sikerrel kecsegtető drámaíró, aki esztétikai, morális és mesterségbeli rangot jelent színháznak, színésznek és rendezőnek; és mert hasonló minőségű drámák újabb termésével még a valaha mért legalacsonyabb vízálású Dunát sem lehetne elrekeszteni.

Két hétfő emléke

Az egri *Gárdonyi Géza Színház* különleges játéktérben játssza a *Két hétfő emléket*. A színhely a színpad. A leeresztett függöny mögött, a feketére festett falú színpadtérben, reflektorállványok, vaslépcsők, díszlethúzó csigaszorok, kábel- és csökötegek között áll *Pilinyi Márta* díszlete: vaskeretes katedrálúveg ablakfalak, vasvázás kis irodakretrec, vaslábú munkaasztalok, létrák, tompán csillogó acél autóalkatrészek halmazai. És itt emelkedik a vasvázás emelvényre épített kicsiny nézőtér is. Részei vagyunk a játéknak, megérinthetnénk a szereplőket, lábunk alkatrészes ládákon nyugszik, érezzük az italok, a kávé illatát, mikor a szereplők ezeket fogyasztják, érezzük az olajos alkatrészek sajátos szagát, a kézmosóból a szappanszagot.

Szabó Ágnes rendezése (az Erdélyből érkezett fiatal rendezőnek ez az első magyarországi munkája) tudatosan helyezi ilyen környezetbe a játékot, mely — Miller más darabjaitól eltérően — *nem görög sorstratégiára emlékeztető, hanem sokkal inkább Csehovot idézi*. 1933-ban vagyunk, egy amerikai autóalkatrész-raktárban, ahol szürke kisemberek végeznek hosszú he-

En a magam részéről ugyan gyanakszom még valamire, amit *egyrészt-másrésztnek* neveznék, hogy tudniillik Miller a *másik* serpenyő a mérlegen. Az egyik serpenyőben van a *Csókos asszony*, a *Dollárpapa*, a *Charley néneje*, a *Szénaláz*, a *másikban* *Az ügynök halála*, a *Játék az időért*, a *Két hétfő emléke*, az *Édes fiaim*. *Finoman* ezt a különböző nézőrétegek eltérő igényei kielégítésének szokás ugyan nevezni, de *kevésbé finoman* szólva arról van szó, hogy az egyik stabil bevételét segíthetik a *másik* színén tartását, a nem mindig stabil bevétel dacára is. Ami persze nevezhető akár kitűnő megoldásnak is, de sokkal valószínűbb, hogy *inkább az a kényszer szülte, amely manapság majdnem lehetetlené teszi, hogy egy színház csakis kikezdehetetlen színvonalú szerzőket és műveket tartson műsorán*.

De hagyjuk most ezt az eszmefuttatást — túl megszire vezetne. Vegyük szemügyre inkább a két friss bemutatót.

tek, hónapok, évek, évtizedek óta szürke, lélektelen, mechanikus, rosszul fizetett munkát. Beletörődtek már ebbe, de azért néha ki is szeretnének törni ebből a lélekölő taposómalomból. Ki az alkohol segítségével, mint Tom, ki a nagy tivornyákkal, mint Gus, kis a lehetőségei fölött vásárolt drága autóval, mint Larry, ki a költséget becsempészésével, mint Kenneth, ki pedig azzal, hogy minden centet félrerak és buzgón olvas, hogy egyetemre kerülhessen, mint Bert.

A kurta játékban, mely két köznapi, munkahétkezdő hétfő eseményeit meséli el, alig történik valami. És mégis: emberi karakterek változnak meg (Tom abba hagyja az ivást, Kenneth meg éppen elkezdte), Gus felesége meghal, s ő egy utolsó, reménytelen és dacosan kétségbeesett gesztussal elszórja az életbiztosítási pénzt, és belehal a veszteségbe, a fájdalomba, sok évtizedes lélekölő munkába, Larry túlad a drága kocsin, Bert pedig kilép, hogy megkezdje a tanulmányait. Maga Miller azt írta erről a darabról: „A *Két hétfő emlékének története van, bonyodalma azonban nincs, mert a benne tükröződő élet szűk határai közt mintha a*

választás megvány lehetőségétől is megfosztaná az embert.” Az egri előadás pontosan Miller szellemében fogant, de *Szabó Ágnes* rendezése mégis *mintha egy picike reményt* adna nekünk. Az élet nem feltétlenül reménytelen; ha lemosuk a koszos raktáráblakokat, megpillant-hatjuk legalább az eget, a fákat, a madrakat.

Játék az időért

A náci koncentrációs táborokban összesen 18 millió embert tartottak fogva. Elpusztult belőlük 11 millió. Közülük több mint 6 millió volt a zsidó. Csak a leghírhedtebb táborban, Auschwitzban mégymilliónál többen haltak meg; a többségük zsidó volt.

A nép- és fajirtás iszonyatos tragédiáját sokan megírták, filmeztek, színpadi művé formálták. *Tudjuk, mi történt, és tudjuk: felejteni sosem szabad*. Mégis, a világ egy elég tekintélyes részén igazából csak az 1977-ben készült tévésorozat, a *Holocaust* döbbsentette rá az embereket arra, mit is jelentettek a haláltáborok, — és még ezt az inkább csak határos, semmint igazán drámai sorozatot sem hitték el sokan. E sorozat előtt egy évvel jelent meg egy volt auschwitz-i fogoly, a hajdani jeles francia énekesnő, *Fania Fénelon* visszaemlékezése haláltáborbeli napjairól, s arról a női zenekarról, mely Auschwitz egyik tragikus nevezetessége volt, s melynek tagjaként *Fénelon* is szerencsésen megmenekült.

Miller e memoárból írta a maga tévéjátékát, 1981-ben, s ennek egy rövidebb változata magyarul is megjelent a *Nagyvilág* 1982/12-es számában. Ez tűnik a *Várszínház* mostani előadása alap-szövegének.

Hogy *Millert* a tőle megszokott *morális komolyság* és *felelősségérzet* vezette e darabja megírásakor, az vitán felül áll. De az is észlelhető, hogy a *felelősségérzetet erősen átszínezi valamiféle lelki-furdalás*. Végteér is *Miller* az eseményektől távol, biztonságban élt ezekben az években, s a II. világháború amerikai vesztesége halottakban a különböző hadszíntereken mindössze 300 ezer volt (a magyar veszteség 600 ezer fő, mint tudjuk). A lelki-furdalás tehát érthető. A baj csak az, hogy *Miller* legjobb szándékai dacára is a *dráma csupa olyan tény,*

Kidolgozott, finoman megoldott színészi alakítások (elsősorban *Sziki Károly*, mint Bert, *M. Horváth József*, mint Tom, *Szatmári György*, mint Kenneth, *Csendes László*, mint Gus, *Agárdy Ilona*, mint Ágnes, *Csonka Anikó*, mint Pat jeleskednek) erős drámai légkör jellemzi ezt az előadást

konfliktust, gondolatot vet fel, amely számunkra, legalábbis itt Közép-Kelet-Európában, sajnos szomorúan ismert, átél, átszenvedett, megszenvedett, szó szerint életbe vágó tapasztalat. Hogy a táborokban a foglyok közül kikérült kápók rosszabbak voltak, mint az SS-őrök, hogy a foglyok egymást is marták, feljelentették, hogy a legszörnyűbb kínok között is volt, aki ember tudott maradni, s a halál árnyékában is létezett érzelem, szerelem, tisztelet, vagy, hogy az örök közt is akadt jobberzésű, az nekünk *majdnem köz-hely* már. És azt sem egészen fogadjuk el, hogy a halálba küldött milliók semmit nem tettek sorsuk ellen mert *mi emlékezünk például a varsói gettófelkelésre is*.

A *Játék az időért* tehát sajnos sokkal inkább tűnik egy született moralista elég késői önvizsgálatának és lelkiismereti kötelességből eredő gesztusának, mint igazi drámának. S ha még az is eszünkbe jut, mit tudott *Sütő András* mondani nekünk, itt és most egy hasonló témával (*Alomkommandó*), akkor még inkább sápadtnak hat ez a mű. Sok helyütt egyenesen *illusztratív*, más pontokon elérzékenyül, és igen felületes a tábor náci alakjainak (főleg *Mengelének*) a beállítása is.

Hogy a *Várszínház* előadása mégis nézhető, az elsősorban *Gergely László* a darabnál hatásosabb, a mi tudatunkhoz igazodóan elmélyítő rendezésének, *Hámori Ildikó* drámai erőt mutató, a szerep illusztratív moralizálását léttel megtöltő Fania Fénelonjának, *Soproni Ági* laza erkölcsű ösztönlényből kápóvá váló *Marianne*jának, *Vass Éva*, a művész és a hatalom viszonyát tantételező *Alma Rosé*jának, s a színpad többi tizenhét női szereplője jó összjátékának köszönhető. Ám, ez sem tudja feledtetni a *Játék az időért* másodlagosságát és megkétszerezését.

Takács István